

CONȚINUTUL DISPONIBILITĂȚII ÎN PROCESUL CIVIL ȘI PROCEDURA DE EXECUTARE ÎN CONDIȚIILE ARMONIZĂRII LEGISLAȚIEI EUROPENE

Olga CIOBANU

Avocat

Liuba PRUTEANU

Judecător, Judecătoria Chișinău

Abstract

This work is dedicated to a theme very important - content of availability in the civil and procedure execution. The principle of availability means that the parties can determine not only the existence process by triggering court proceedings and freedom to end the process before working a decision on the merits of the claim before the judge, but also the contents of the by framing on procedural and other participants in the process, phases and steps that the lawsuit could scroll through. As the holder of subjective material has the exclusive prerogative to exercise his right, and the procedural plan, the exclusive prerogative of the exercise of subjective procedural law is manifested, it representing the content of the principle of availability. Taking a general characterization of this notion are analyzed in this paper means procedural principle content is concerned and on which parties can exercise availability.

Keywords: Availability; Principle; Procedure execution; Procedural principle.

Rezumat

Prezenta lucrarea este dedicată unei teme destul de importante - conținutul disponibilității în procesul civil și procedura de executare. Reținem, că prin principiul disponibilității se înțelege faptul că părțile pot determina nu numai existența procesului prin declanșarea procedurii judiciare și prin libertatea de a pune capăt procesului înainte de a interveni o hotărâre pe fondul pretenției supuse judecării, ci și conținutul procesului, prin stabilirea cadrului procesual în privința obiectului și a participanților la proces, a fazelor și etapelor pe care procesul civil le-ar putea parcurge. În felul acesta, așa cum titularul dreptului subiectiv material are prerogativa exclusivă de exercitare a dreptului său, și în plan procesual, prerogativa exclusivă de exercitare a dreptului subiectiv procesual se manifestă, ea reprezentând conținutul principiului disponibilității. În prezenta lucrare, făcând o caracterizare generală a noțiunii vizate, sunt analizate mijloacele procesuale care constituie conținutul principiului în cauză și asupra căruia se poate exercita disponibilitatea părților.

Cuvinte cheie: Disponibilitate; Principiu; Procedura de execuție; Principiul de procedură.

Introducere

Este de reținut, că prin principiul disponibilității se înțelege faptul că părțile pot determina nu numai existența procesului prin declanșarea procedurii judiciare și prin libertatea de a pune capăt procesului înainte de a interveni o hotărîre pe fondul pretenției supuse judecării, ci și conținutul procesului, prin stabilirea cadrului procesual în privința obiectului și a participanților la proces, a fazelor și etapelor pe care procesul civil le-ar putea parcurge.

Așa cum titularul dreptului subiectiv material are prerogativa exclusivă de exercitare a dreptului său, și în plan procesual, prerogativa exclusivă de exercitare a dreptului subiectiv procesual se manifestă, ea reprezentînd conținutul principiului disponibilității.

Rezultate și discuții

Făcînd o caracterizare generală a acestei noțiuni urmează să analizăm în continuare mijloacele procesuale care constituie conținutul principiului în cauză și asupra căruia se poate exercita disponibilitatea părților.

a) Dreptul persoanei interesate de a declanșa sau nu acțiunea civilă prin introducerea cererii de chemare în judecată

În materie civilă, ca regulă generală, activitatea judecătorească se declanșează prin învestirea instanței ca urmare a sesizării de către persoana interesată prin intermediul cererii de chemare în judecată. Partea care sesizează instanța de judecată afirmă, de regulă, că este titularul dreptului subiectiv și solicită protecția judiciară în vederea exercitării acțiunii civile.

Disponibilitatea nu este exclusivă, legea recunoscînd legitimarea procesuală și altor persoane și organe. Disponibilitatea procesuală se poate extinde, din nevoia de ocrotire judiciară a unor interese ale părților.

În acest sens, menționăm în primul rînd dreptul procurorului de a promova orice acțiune civilă în locul titularului în conformitate cu prevederile art. 71 din Codul de procedură civilă al RM. Cu toate acestea, dacă titularul dreptului este o persoană capabilă, aceasta poate dispune în continuare de prerogativele conferite, avînd libertatea de a renunța la judecată sau la dreptul material, ori să tranzacționeze cu pîrîtul.

În aceeași ordine de idei, precizăm că instanța de judecată are dreptul de a dispune, la cererea participanților la proces sau din oficiu reluarea procesului, după decăderea circumstanțelor care au dus la suspendarea procesului, în conformitatea cu art. 264 din Codul de procedură civilă al RM.

Tot astfel, prevederile art. 400 alin. (4) din Codul de procedură civilă a RM stabilesc expres că temeiurile prevăzute la alin.(3) se iau în considerare întotdeauna și din oficiu de către instanță.

Deci, instanța poate invoca din oficiu motivele prevăzute în cod, depășind astfel motivele invocate de partea nemulțumită.

De asemenea, art. 68 din Codul familiei al RM prevede că “acțiunea privind decăderea din drepturile părintești poate fi pornită de celălalt părinte, tutorele copilului, autoritatea tutelară sau de procuror.” Astfel, decăderea din drepturile părintești poate fi cerută de un cerc larg de persoane și organe.

Totodată, instanța de divorț se pronunță din oficiu în legătură cu încredințarea copiilor minori sau cu stabilirea pensiei de întreținere a acestora în cazul lipsei unui acord între soți, în conformitate cu art. 38 alin. (2) din Codul familie al RM.

Extinderea disponibilității procesuale la alte persoane și organe de stat nu reprezintă nici îngrădiri care să privească exercitarea de către părți a drepturilor lor și nici oficializarea la nivel de principiu a procesului civil.

b) Dreptul părților de a determina limitele acțiunii

Cadrul procesual este stabilit de către reclamant, care menționează în cererea de judecată persoanele cu care înțelege să se judece și obiectul cererii, adică ceea ce pretinde.

În conformitate cu legislația în vigoare, instanța de judecată este ținută să cerceteze și să soluționeze cauzele civile numai în limitele stabilite de către părți, prin cererea de chemare în judecată a reclamantului și, respectiv, prin apărarea pe care și-o face pîrîtul.

Prin cererea de chemare în judecată reclamantul fixează obiectul litigiului și limitele acestuia, cu toate că, ulterior reclamantul poate să modifice cererea sa, mărinđ pretențiile sale față de pîrît. Însă, instanța de judecată este ținută să se pronunțe numai asupra celor ce formează obiectul litigiului, fixat de reclamant, fără a putea depăși limitele acestuia. Cu toate acestea, judecătorul poate, în baza rolului său activ, în cazul în care există inexactități în formularea cererii, să ceară părții să facă precizările necesare în legătură cu obiectul litigiului.

Instanța de judecată, de asemenea, în virtutea rolului său activ, poate să schimbe calificarea juridică a acțiunii, nefiind obligată să rețină temeiul legal invocat de părți în cererile lor. Însă instanța nu are dreptul să schimbe felul, natura acțiunii civile.

Prin urmare, instanța nu va putea acorda părții mai mult decît aceasta a cerut și nici ceea ce ea nu a vrut. Dacă instanța, în urma administrării probelor, constată că pretențiile formulate de parte sunt mai mari decît i se cuvine, pe bază de probe, va acorda doar atît cît s-a dovedit.

În literatura de specialitate s-a ridicat problema referitor la faptul dacă instanța poate da și mai mult decât s-a cerut în contextul în care din probatoriu rezultă că este dreptul părții litigante. Unii juriști consideră că este nedrept să nu se repare în întregime prejudiciul suferit de o persoană, în condițiile în care aceasta a dovedit cu probe în cursul procesului adevărata valoare a acestuia, doar pentru motivul că a cerut mai puțin poate și pentru faptul că, la data când a făcut cererea, atât a putut estima. Prin aceasta, susțin ei, drepturile sau interesele părții adverse nu ar fi lezate, deoarece aceasta are asigurat dreptul la apărare și la dezbateri în contradictoriu. În schimb, partea căreia i se dă mai puțin decât a dovedit că i se cuvine este evident prejudiciată.

Reclamantul, prin cererea de chemare în judecată, fixează cadrul procesual și în ceea ce privește persoanele care participă la judecată. Reclamantul poate chema în judecată persoana care crede el că i-a încălcat sau nu i-a recunoscut un drept al său, conferindu-i astfel calitatea de pârît.

Instanța de judecată nici în această privință nu poate aduce modificări cadrului procesual stabilit de reclamant prin cererea sa, neputând introduce în proces, din inițiativă proprie, o altă persoană. Judecătorul poate doar să pună în discuția contradictorie a părților necesitatea introducerii în proces a altor persoane, însă numai părțile hotărăsc sub acest aspect [1].

Însă cadrul procesual inițial poate fi modificat ulterior introducerii cererii de chemare în judecată, atât de către reclamant, cât și de pârît, ori chiar la inițiativa unei terțe persoane, în acest sens legiuitorul reglementând în Codul de procedură civilă intervenția, aceasta fiind una din formele de participare a terțelor persoane la procesul civil [2].

Pârîtul are, în exclusivitate, prerogativa de a determina limitele apărării, fiind în drept să ridice excepții de fond sau de procedură, să lărgescă cercul persoanelor care participă la proces, să propună probe, etc. Pârîtul poate fi chiar scos din proces și înlocuit cu o altă persoană. Este cazul terțului care arătat a fi titularul dreptului, recunoaște susținerile pârîtului și, dacă reclamantul consimte, va lua în procesul aflat pe rol locul pârîtului.

c) Dreptul părților de a face acte procesuale de dispoziție (modificarea, renunțarea, recunoașterea acțiunii de către pârît și tranzacția)

Un proces, o data început, nu obligă părțile să-l ducă neapărat la sfârșit, legea oferind o serie de posibilități pentru curmarea cursului său.

Disponibilitatea procesuală se realizează și prin posibilitatea părților ca, în cursul procesului, să efectueze diferite acte de dispoziție, precum modificarea acțiunii, renunțarea la

judecată, achiesarea pîrîtului la pretențiile reclamantului, închierea unei tranzacții în vederea stingerii litigiului.

De menționat că, art. 60 din Codul de procedură civilă al RM recunoaște reclamantului dreptul de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii, să mărească sau să micșoreze cuantumul pretențiilor sau să renunțe la acțiune. Pîrîtul are dreptul să recunoască acțiunea și părțile pot înceta procesul printr-o tranzacție.

Schimbarea temeiului acțiunii presupune schimbarea circumstanțelor de fapt sau de drept prin trecerea de la ipoteza unei norme juridice la ipoteza altei norme juridice. Ea poate să se producă prin completarea temeiului inițial al acțiunii cu noile circumstanțe apărute în timpul judecării cauzei. De exemplu, temeiul acțiunii de reparare a daunei poate fi modificat prin stabilirea faptului că dauna a fost pricinuită de mijlocul de pericol sporit, ceea ce va duce la aplicarea unei alte norme de drept sau altă situație cînd pretențiile sunt îndreptate împotriva mai multor pîrîți.

Schimbarea obiectului acțiunii cel mai frecvent are loc prin trecerea de la dispoziția unei norme de drept la dispoziția unei alte norme de drept sau prin alegerea unui alt mijloc de apărare judecătorească a dreptului subiectiv. În ambele cazuri este vorba despre schimbarea pretențiilor de drept material față de pîrît. Nu se admite schimbarea concomitentă a temeiului și obiectului acțiunii. De exemplu, pretenția cumpărătorului față de vînzător despre înlocuirea bunului care nu corespunde calității cu un alt bun poate fi schimbată prin cererea de a fi restituiți banii echivalenți costului acestui obiect. În acest caz unele și aceleași împrejurări în una și aceeași relație socială pot duce la aplicarea diferitor norme de drept.

Renunțarea la acțiune este un act de dispoziție unilateral al reclamantului care are drept scop încetarea procesului și presupune decizia reclamantului de la pretențiile înaintate față de pîrît expuse în cererea de chemare în judecată. Motivele renunțării pot fi diverse: nejustificarea pretențiilor sau imposibilitatea de a le proba, precum și onorarea benevolă a obligațiilor de către pîrît. Renunțarea poate fi totală sau parțială.

Reclamantul poate renunța la acțiune, printr-o cerere, verbală sau scrisă, adresată instanței de judecată. La rîndul său, pîrîtul poate recunoaște pretențiile formulate de reclamant împotriva sa. Ambele părți au posibilitatea ca prin concesii reciproce să hotărască stingerea acțiunii căzînd la o învoială care urmează a fi consimțită de către instanță printr-o încheiere.

Renunțarea la acțiune poate avea loc în tot cursul judecării în fața primei instanțe sau a instanței de apel ori de recurs, fie oral în ședință, fapt ce se va indica în procesul verbal, fie prin cerere scrisă ce se va anexa la dosar, făcîndu-se mențiunea respectivă în procesul verbal.

În situația în care există o participare procesuală activă, renunțarea unuia dintre reclamanți nu produce nici un efect față de ceilalți reclamanți, care doresc să continue judecata. De asemenea, renunțarea reclamantului la judecată nu afectează soluționarea unei cereri de intervenție principală sau a unei cereri reconvenționale.

Recunoașterea acțiunii presupune acceptarea de către pîrît a pretențiilor bazate pe împrejurările de fapt și de drept ale reclamantului formulate în cererea de chemare în judecată. În acest fel, pîrîtul renunță la apărarea intereselor sale, ceea ce, de regulă, condiționează admiterea acțiunii. Recunoașterea, la fel poate fi totală sau parțială.

Recunoașterea acțiunii, ca act de dispoziție, se prezintă sub două forme și anume, recunoașterea pretențiilor reclamantului de către pîrît sau recunoașterea părții care a pierdut procesul la hotărîrea pronunțată de instanță.

Recunoașterea acțiunii de către pîrît are loc fie spontan, fie prin intermediul interogatoriului și își produce efecte fără a fi necesară acceptarea acestuia.

Recunoașterea acțiunii de către partea care a pierdut procesul are loc cînd partea renunță la dreptul de a ataca hotărîrea pronunțată de prima instanță sau la apelul declarat, hotărîrea devenind definitivă. În condițiile în care renunță și la recurs sau retrace recursul, hotărîrea devine irevocabilă.

Tranzacția este actul de dispoziție ce reprezintă un contract prin care părțile termină un proces început sau preîntîmpină un proces ce se poate naște, prin concesii reciproce, constînd în renunțări reciproce la pretenții noi săvîrșite ori promise de o parte în schimbul renunțării de către cealaltă parte la dreptul care este litigios sau îndoielnic.

Motivele încheierii unei tranzacții de împăcare pot fi diverse, de regulă, dificultatea probării și nedorința de a fi implicat într-un proces îndelungat. Tranzacția de împăcare poate fi încheiată pe tot parcursul procesului.

Condițiile tranzacției de împăcare a părților se consemnează în procesul verbal al ședinței de judecată și se semnează de ambele părți, iar dacă este prezentată printr-o cerere scrisă, se anexează la dosar, făcîndu-se despre aceasta o mențiune în procesul verbal al ședinței.

Dreptul de a renunța la judecată, dreptul de achiesare și dreptul de a stinge litigiul printr-o tranzacție există chiar dacă procesul civil a fost pornit de o altă persoană decît titularul dreptului.

Ținînd cont de faptul că voi reveni mai pe larg asupra acestei teme în capitolul următor, vreau doar să menționez că disponibilitatea în ceea ce privește actele de dispoziție nu

este absolută, deoarece instanța, în baza rolului activ, le va cenzura și nu va da curs dacă urmăresc eludarea unor norme imperative.

d) Dreptul de a ataca sau nu hotărîrea defavorabilă și de a insista sau nu în exercitarea căilor de atac promovate

Acest drept reprezintă o altă formă de manifestare a principiului disponibilității. Partea care a pierdut procesul are posibilitatea, în termenul și în condițiile prevăzute de lege, să atace hotărîrea judecătorească exprimîndu-și astfel nemulțumirea față de soluția respectivă. Dar, în aceeași măsură, poate să fie de acord cu decizia luată de către instanță, avînd libertate de a renunța la căile de atac pe care legea i le pune la dispoziție, fie în mod expres, facînd o declarație în acest sens, fie tacit, trecînd de bunăvoie la executarea hotărîrii.

În legătură cu folosirea căilor de atac, mai exact cu neexercitarea căilor legale de atac, se pune întrebarea dacă nepromovarea unei căi de atac în termenul prevăzut de lege, fără a se trece imediat la executarea hotărîrii, constituie achiesarea la hotărîrea pronunțată sau o sancțiune [3], pentru neexercitarea dreptului în termen, deoarece este greu de aflat dacă partea respectivă nu a promovat calea legală de atac la timp fiindcă a fost de acord cu soluția în cauză, ori din neglijență ori din neștiință nu s-a încadrat în termen.

Este dificil de a da un răspuns general valabil la această chestiune, fiecare caz avînd particularitățile sale. Factorul esențial în această problemă îl constituie atitudinea pe care o adoptă partea respectivă ulterior în legătură cu executarea, de bunăvoie sau silită, a hotărîrii judecătorești. Oricum, rezultatul este același și într-un caz, și în altul și anume, pierderea posibilității de a mai putea exercita respectiva cale de atac și, în consecință, hotărîrea instanței, într-un fel sau altul, va trebui să fie executată.

Libertatea de a dispune în această formă este și ea limitată în sensul că, în unele cazuri, calea de atac, potrivit legii, mai poate fi exercitată și de altcineva decît părțile în litigiu [4]. De exemplu, procurorului i se acordă dreptul, fie că a participat sau nu la judecată, de a promova, în condițiile legii, căile de atac. De asemenea, creditorii pot exercita și ei, în numele debitorilor lor, căile de atac.

Tot ca o limitare a disponibilității în privința folosirii căilor de atac precizăm și faptul că uneori părțile nu pot exercita o anumită cale de atac, această posibilitate fiind deschisă altor persoane expres prevăzute de lege. De exemplu, o hotărîre judecătorească irevocabilă poate fi revizuită în cazurile expres prevăzute de lege doar de către procurorul general.

În consecință, dreptul de a dispune prin folosirea căilor de atac se manifestă și prin aceea că părțile, după ce au promovat o cale de atac, au libertatea de a retrage calea de atac folosită, firește, dacă în mod excepțional legea nu interzice acest lucru.

e) Dreptul de a solicita sau nu executarea hotărârilor judecătorești

Părțile unui proces civil, așa cum au libertatea de a se adresa ori nu instanței de judecată pentru apărarea sau valorificarea unui drept subiectiv, precum și de a stăruii sau nu în ducerea la sfârșit a judecății începute, au și prerogativa de a solicita ori nu executarea hotărârii pronunțate în urma judecății.

Acțiunea civilă nu ar avea sens dacă partea care a câștigat nu ar avea posibilitatea să ceară punerea în executare a hotărârii, în cazul în care cel care a pierdut procesul nu-și execută de bună voie obligațiile ce-i revin.

Deci, o persoană, deși a obținut o hotărâre favorabilă poate să renunțe la executarea acesteia de către debitor, fie expres, fie în mod tacit, lăsând să se împlinească termenul de prescripție prevăzut de lege pentru a cere executarea silită a unui titlu executoriu.

Unii juriști susțin că suntem în prezența unei forme de renunțare la dreptul subiectiv civil dedus judecății, după terminarea procesului, aceasta fiind consecința faptului că partea care a invocat pretenții și a avut câștig de cauză renunță la dreptul de a cere executarea silită a hotărârii de către partea adversă.

Ca și în alte situații, și în acest caz partea poate renunța la executare numai dacă dreptul care a făcut obiectul litigiului nu face parte din categoria acelorora în legătură cu care nu se poate dispune. Ca limitare a dreptului de a dispune în legătură cu executarea hotărârilor judecătorești favorabile menționăm dreptul instanței, și totodată obligația, ca în unele cauze să dispună din oficiu executarea, în temeiul art. 15 alin. (2) din Codul de executare al RM.

Creditorul și debitorul pot conveni, în cursul executării silite, ca aceasta să se efectueze numai asupra veniturilor bănești ale debitorului. Părțile pot stabili ca vânzarea bunurilor supuse urmăririi să se facă în tot sau în parte prin bună învoială.

Ca o consecință a principiului disponibilității, creditorul urmăritor are dreptul, dacă legea nu dispune altfel, să aleagă bunurile debitorului, pe care vrea să le urmărească, determinând astfel și metode de urmărire.

Concluzii

Aplicarea principiului disponibilității se concretizează și în dispozițiile art 60 din Codul de executare al RM care arată că executorul judecătoresc emite o încheiere de intentare a procedurii de executare pe care o remite părților, cu propunerea de a executa benevol documentul executoriu în termenul prevăzut de lege.

Tot în aplicarea principiului disponibilității, art. 62 din Codul de executare al RM prevede posibilitatea părților de conciliere, sau după caz, de determinare a modalității de executare și/sau a consecutivității de urmărire a bunurilor debitorului.

Există însă situații în care creditorul nu își poate valorifica titlul executoriu, fiind privat de dreptul de a alege modalitatea de executare pe care o preferă.

Astfel, potrivit art. 15 alin. (2) din Codul de executare a RM, pentru sumele datorate cu titlu de obligație de întreținere sau de alocație pentru copii, precum și în cazul sumelor datorate cu titlu de despăgubire pentru repararea pagubelor cauzate prin moarte sau vătămarea integrității corporale sau a sănătății când executarea se face asupra salariului sau asupra altor venituri periodice cunoscute realizate de debitor, înființarea popririi se dispune de instanța de fond, de îndată ce hotărîrea este executorie potrivit legii.

Referințe bibliografice:

Ciobanu Vasile, *Tratat de procedură civilă*, vol.I, Editura Lumina LEX, București, 1999, 437 p. , 137 pag.

Leș Ioan, *Participarea părților în procesul civil*, Editura Dacia, București, 2008, 280p. 86 pag.

Leș Ioan, *Sancțiunile procedurale în materie civilă*, Editura Lumina LEX, București, 1997, 378p. 141 pag.

Velescu Al., *Disponibilitatea în dreptul procesual civil român în R.R.D*, nr. 9/1971, București, 2008 560 pag, pag. 25